

Per missie

Per missie is nummer 12 in de Toer Reeks, een serie van kleine krachtige boeken die het gesprek in de gemeente over allerlei thema's wil stimuleren en verdiepen. De serie staat onder redactie van drs. Annelies Bouwman-Meeuse, voormalig medewerker Protestants Centrum voor Toerusting en Educatie van het Dienstencentrum van de Protestantse Kerk, drs. Hanna van Dorssen, theologe en communicatieadviseur van de Protestantse Kerk en Diaconie Amsterdam en ds. René van der Rijst, predikant te Haarlem-Noord en Spaarn-dam.

Eerder verschenen:

Bert L. van der Woude (red.), *Wie kan er aarden hier beneden? Over de betekenis van de hemel* (2008)

Mirjam van Veen, *Koppig profeet en werelds geleerde. Een boekje open over Johannes Calvijn* (2009)

Jan L. de Jong, *Vorbij het Woord. Beeldende kunst als bron van Bijbeluitleg* (2009)

Piet van Midden, *Oersoep en oerloed. Bijbels spreken over schepping* (2010)

Hanna van Dorssen (red.), *Wie is God? Een vraag van alle eeuwen* (2010)

Hanna van Dorssen, *Lieve deugd. Zeven deugdelijke bijbelse figuren* (2012)

Alfred C. Bronswijk, *Geloven op ooghoogte. Iconen, geschiedenis, schoonheid, betekenis* (2012)

René van der Rijst, *Over geloven gesproken. Het geloofsgesprek tussen ouders en volwassen kinderen* (2013)

Nienke van Andel, *Van horen zingen. Wegwijs in het nieuwe Liedboek* (2013)

Nico ter Linden, *Randfiguren. Over Tobit, Judit en de Makka-beeën* (2014)

Nelleke de Jong-van den Berg, *En plein public! Religie en geloven in het publieke domein* (2014)

Anne Marie Booij, *Uw koninkrijk kome wat komt. Met de jood Jezus op weg naar Pasen* (2015)

Onder redactie van René van der Rijst
en Annelies Bouwman

Per missie
Pionieren rond de kerk

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council (FSC) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Boekverzorging: Studio Anton Sinke, www.antonsinke.nl

Illustratie omslag: Roze opblaasbare kerk,

www.rozeopblaasbarekerk.nl

ISBN 978 90 239 7049 1

NUR 712

© 2015 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Woord vooraf	7
1. Pionieren...	11
2. Van buiten naar binnen kijken	23
3. Gastvrijheid, mag het wat kosten?	31
4. Aan het werk met een missionair traject	39
5. Smoel geven aan de kerk	47
6. Stadse fratsen? Missionair in een dorp!	59
7. Ontmoeting met moslims: een oefening in missionair gemeente-zijn	71

Woord vooraf

René van der Rijst

Ramen en deuren van kerken gaan open. Op allerlei plaatsen ontstaan nieuwe initiatieven: 'pioniersplekken', missionaire activiteiten. Een tijd lang leken kerken nogal naar binnen gericht, bezig met de eigen organisatie, het eigen overleven. Nu wordt de blik ineens weer naar buiten gericht, naar de 'wereld'. De wereld waarin de oude aversie tegen kerken en alles waar zij voor staan langzaam verdwijnt en plaatsmaakt voor onwetendheid en soms ook nieuwsgierigheid. Kerken spelen daarop in. De Protestantse Kerk in Nederland heeft een landelijke afdeling gekregen die pioniersplekken begeleidt en ook vanuit de andere protestantse kerken gebeurt er van alles. Het ene project is gericht op evangelisatie, ergens anders komt een meer diaconaal project van de grond. Er wordt verbinding gezocht met nieuwe spirituelen of met moslims. Er zijn projecten vooral gericht op jeugd en jongeren. Nu eens wordt er gepionierd in de achtertuin van de kerk, dan weer een eind verderop, haast los van de kerk.

Honderd bloemen bloeien. Sommige verdorren ook weer, andere blijken levenskrachtig.

Het is voor een deel uit noodzaak dat er gepionierd wordt. Ledentallen lopen terug, de oude vormen spreken niet meer aan. Maar het is toch vooral omdat hierin de roeping van kerken gestalte krijgt. De kerk is er immers niet voor zichzelf, de kerk is er voor de wereld.

De belangrijkste les die spreekt uit de artikelen in dit deel van de Toer Reeks, is dat pionieren niet betekent: allerlei nieuwe activiteiten starten. Zeker, dat kan een gevolg zijn, maar als

het goed is, komen missionaire activiteiten voort uit bezinning op de vraag: 'Wie zijn wij als kerk en voor wie willen wij kerk zijn?' Missionair kerk-zijn, pionieren, is in de eerste plaats een houding, een manier om naar jezelf als kerk te kijken. 'Alle kerken noemen zichzelf open en gastvrij,' schrijft Nynke Dijkstra-Algra in een van de artikelen in dit boekje, maar stel jezelf de vraag eens hoe open en gastvrij je werkelijk bent. Probeer eens van buiten naar binnen te kijken. En geef dat vervolgens vorm in een manier van kerk-zijn die past bij jouw kerk en die past bij de mensen die je wilt bereiken. Een rockband in de kerk heeft weinig zin als niemand in de kerk van popmuziek houdt. Maar het heeft ook geen zin om een eetgelegenheid voor mensen met een smalle beurs te organiseren als er bij u in de buurt niemand met een smalle beurs is, of als er verderop in de straat al zoiets bestaat.

Missionair kerk-zijn komt dus voort uit wat u als kerk als uw missie ziet. Uit datgene waartoe u zich geroepen voelt, waar uw hart ligt. Dat betekent ook dat er keuzes gemaakt moeten worden: dit doen we wel, dat doen we niet (meer). En ook: op die groep mensen richten we ons wel, op die groep niet. Je kunt nu eenmaal niet alles.

Dit deel van de Toer Reeks wil behulpzaam zijn bij dit bezinningsproces en reikt een aantal mogelijkheden aan.

In *Pionieren...* gaat Nadine van Hierden verder in op het waarom en waartoe van pionieren. Nadine van Hierden is gemeenteadviseur van de Protestantse Kerk in Nederland in de classes Edam-Zaandam en Haarlem met als specialisatie gemeente-opbouw en ze is betrokken bij diverse pioniersplekken.

In *Van buiten naar binnen kijken* en *Gastvrijheid, mag het wat kosten?* schrijft Nynke Dijkstra-Algra, lid van het landelijke projectteam pionieren van de Protestantse Kerk in Nederland, over die houding: hoe kijken buitenstaanders naar ons en hoe kijken wij naar buiten?

In *Aan het werk met een missionair traject* bespreekt Arjan Markus de praktijk: hoe pak je dat aan, zo'n missionair project,

aansluitend bij jouw eigen situatie? Wat doe je al? En hoe zorg je ervoor dat het project meer is dan een eenmalige activiteit?

Arjan Markus is predikant van de hervormde gemeente Delfshaven, een gemeente die bewust missionair wil zijn en daartoe allerlei initiatieven neemt.

Rob Visser vertelt in *Smoel geven aan de kerk* over zijn ervaringen als pionier op IJburg, een nieuwe wijk van Amsterdam waar hij als predikant letterlijk van de grond af aan moest beginnen. Hij richt met name de aandacht op een vaak vergeten deel van missionair kerk-zijn: publiciteit. Je kunt als kerk nog zulke mooie dingen doen, je moet je verhaal wel vertellen.

In *Stadse fratsen? Missionair in een dorp!* van Rebecca Onderstal gaan we van de stad naar een dorp. Wat kun je als kerk voor een dorp betekenen? Welke kansen liggen daar? Rebecca Onderstal is predikant van de protestantse gemeente Cothen.

In het laatste artikel, *Ontmoeting met moslims: een oefening in missionair gemeente-zijn*, vertelt Martijn van Laar over zijn ervaringen met ontmoetingen met moslims in Rotterdam Delfshaven, waar hij predikant is met als hoofdtaak het voeren van het gesprek met moslims.

Wij hopen dat dit boekje u inspireert om vanuit uw eigen kerk te gaan pionieren!

1. Pionieren...

Nadine van Hierden

Bijbelvieringen in het café, gesprekstafels rond levenskunst, een klooster nieuwe stijl, een verbouwde SRV-wagen als ontmoetingsplaats voor Vinex-bewoners... Het zijn voorbeelden van wat de Protestantse Kerk ziet als nieuwe vormen van kerk-zijn, zogenaamde pioniersplekken. In de afgelopen jaren heeft pionieren steeds meer aandacht gekregen. Maar wat is dat nu eigenlijk, pionieren? Waarom zoemt dat woord rond in de kerk? En hoe zien pioniersplekken er in de praktijk uit? Wat kunnen we leren van de inzichten die inmiddels zijn opgedaan? In dit hoofdstuk verken ik deze vragen.

Pionieren: wat, waarom en waartoe?

Letterlijk betekent pionieren het betreden van onbekend terrein. Je moet je weg ergens zien te vinden zonder dat je gebruik kunt maken van de richtingwijzers, ervaringen en aanwijzingen van anderen. Er is nog geen kaart van het gebied. Je weet niet hoe het landschap eruit ziet. Je weet niet wie je onderweg tegen kunt komen. En van je eindbestemming kun je je ook nog nauwelijks een voorstelling maken. Pionieren is dus eigenlijk gewoon op weg gaan zonder een reisbeschrijving.

Dit roept misschien wel het beeld bij je op van de pioniers in Noord-Amerika, die in de negentiende eeuw van oost naar west trokken op zoek naar een beter leven. Of je ziet de Flevo-polder voor je, waar pioniers het nieuwe land geschikt maakten om er te wonen en ervan te leven. Pionieren roept woorden op als avontuur, onbekend, nieuw en fris.

Sinds 2012 is het mogelijk om vanuit de Protestantse Kerk te pionieren: de synode besloot in dat jaar ruimte te geven aan de ontwikkeling van experimentele geloofsgemeenschappen, pioniersplekken. Een pioniersplek is 'een vernieuwende vorm van kerk-zijn die aansluit bij onze veranderende cultuur en allereerst gericht is op mensen die het evangelie niet kennen en niet (meer) betrokken zijn bij een bestaande kerk'.¹

Je kunt je afvragen of pionieren het meest geschikte beeld is om de Nederlandse kerkelijke situatie recht te doen. Immers: iedere centimeter Nederlands grondgebied is vergeven aan een of meer kerkgenootschappen. Bovendien is er in de bestaande kerken behoefte aan verkenning van nieuwe vormen en volop ruimte voor nieuwe mensen; waarom zou je energie steken in het ontwikkelen van nieuwe geloofsgemeenschappen?

Toch raken steeds meer mensen ervan overtuigd dat het goed is dat de kerk pioniert. Er is in Nederland weinig letterlijk woeste grond te vinden, maar het aantal mensen dat zich niet (meer) thuisvoelt in een kerk wordt ieder jaar groter. Mentaal gezien is er sprake van grote witte vlekken: de kerk bereikt slechts een paar *mentality*-milieus en vindt bij grote groepen van de bevolking geen aansluiting.² Ander onderzoek laat zien dat traditionele kerken gemiddeld eens per acht jaar een toetredder verwelkomen.³ De kerkelijke structuur blijkt niet aantrekkelijk voor mensen die daar ver(der) van af staan. Toch wil de kerk hen graag in aanraking brengen met het Evangelie, zodat 'mensen kunnen ontdekken dat God liefde is en nabij wil zijn'.

Vanuit dit perspectief heeft het beeld van pionieren in de kerk wel degelijk zeggingskracht. Hoe zou bijvoorbeeld een geloofsgemeenschap voor ongebonden spirituelen eruit kunnen zien, en wat is een waardevolle vorm van kerk-zijn voor hooligans? Wat betekent de kerk voor Antilliaanse jongeren in een achterstandswijk en hoe kun je geloof delen met hoogopgeleide yuppen?

1 Dijkstra e.a., 2014, p. 11.

2 Jobsen e.a., 2010.

3 Vos, 2012.

Al deze groepen hebben weinig binding met bestaande kerken. Het vergt een beweging om vanuit de kerk daadwerkelijk met onbekende culturen in aanraking te komen en daar het Goede Nieuws te delen. Het verspreiden van de uitnodiging 'kom bij ons en doe als wij' voldoet niet: het gaat niet om *church shaped mission*. Het gaat wel om een *mission shaped church*, 'erop-uit gaan, en worden als zij'. Alleen zó kunnen vernieuwende vormen van kerk-zijn ontstaan die echt passen in andere leefwerelden. Pionieren gaat dus niet om het versterken van de bestaande vormen van kerk-zijn, maar om het vormen van nieuwe gemeenschappen daarnaast. Dat is spannend. Pionieren is geen vakantie waar je weer van terugkeert. Het gaat om het opbouwen van een nieuw bestaan door je de cultuur en gewoonten van je nieuwe thuis eigen te maken, door aanspreekbaar te zijn op het doel van je reis en door met je nieuwe burens gaandeweg te ontdekken hoe het Evangelie in die nieuwe context relevant is en transformerend werkt. Dat betekent voor pioniers balanceren: wat is voor jouzelf onlosmakelijk verbonden met je identiteit, en dus onopgeefbaar, en wat kun je loslaten zodat je echt nieuwe wegen kunt gaan?

Pionieren heeft oude papieren: het is een bijbelse opdracht, die Jezus gaf en die we telkens opnieuw in onze tijd en context gestalte kunnen geven. Het bijbelboek Handelingen zou je kunnen lezen als een verslag van pioniers die onderweg gingen om mensen bekend te maken met het Evangelie. Als gevolg daarvan ontstonden gemeenschappen van mensen die elkaar ontmoetten om te groeien in hun relatie met God, met elkaar, met hun omgeving. Die gemeenschappen bleken divers en verschillend, maar ze bleven wel met elkaar verbonden om elkaar te bemoedigen en te helpen de missie scherp te houden. Zo geldt dat ook voor de verbinding tussen bestaande kerken en de pioniersplekken van vandaag. Bestaande en nieuwe gemeenschappen kunnen elkaar inspireren, door elkaar te helpen, te bevragen en uit te dagen en zich er bewust van te zijn dat zij allebei waardevolle instrumenten zijn in Gods missie (*Missio Dei*) met de wereld.

Pionieren in een postmoderne tijd

De pioniersplekken zijn geen unieke uitvinding van de Protestantse Kerk. Ook andere geloofsgemeenschappen zijn bezig met gemeentestichting of kerkplanting, zoals pionieren ook wel genoemd wordt. (Opvallend is trouwens de terminologie die veel kerken hanteren als zij spreken over pionieren. Woorden als zaaien, planten, ontkiemen, wortelen en ontspruiten komen meer dan eens terug.⁴)

Meer evangelicaal geïnspireerde kerken zijn al langer bezig met het vormen van nieuwe geloofsgemeenschappen in West-Europa.⁵ Meestal werd daarvoor een werkwijze gekozen die dicht ligt bij de manier waarop bestaande kerken zijn opgebouwd: starten met een kerkdienst op zondagmorgen, en langzamerhand uitbreiding van het activiteitenpalet om de geloofsgemeenschap op te bouwen. Uitgangspunt is het Evangelie, pas daarna komt de omgeving in beeld.

De Protestantse Kerk wordt vooral geïnspireerd door wat er in Groot-Brittannië gebeurt. Daar zijn in de afgelopen tien jaar meer dan duizend *fresh expressions of church* ontstaan.⁶ Kerkplanting gebeurt in het Verenigd Koninkrijk op een heel organische manier. Deze benadering wordt de 'pioniersreis' genoemd. De Protestantse Kerk heeft deze 'route' overgenomen (zie model hiernaast). De verschillende 'bollen' laten iets zien van waar de aandacht in verschillende fases van het proces op gericht is. Het gaat in de pioniersreis allereerst om het verkennen van de omgeving: luisteren naar wat mensen bezighoudt, luisteren naar jezelf, hoe je betrokken wilt zijn op deze mensen, luisteren om te ontdekken wat God hier van je vraagt. Pionieren is dus eerst 'aarden'. Niet meteen allerlei activiteiten opzetten, maar luisteren, onderzoeken en kijken. Vanuit die onderzoekende houding kunnen relaties ontstaan en worden wellicht kleinschalige ontmoetingen georganiseerd. Naarmate je elkaar vaker ontmoet, verken je met elkaar

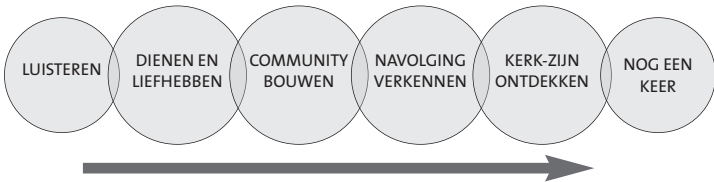
4 Aldus prof. dr. Henk de Roest in zijn Diesrede aan de PThU, 2013.

5 Noort e.a., 2008, pp. 84-91.

6 Zie www.freshexpressions.org.uk.

de mogelijkheden om te groeien tot een *community*, en zelfs tot een groep die zich een christelijke gemeenschap noemt. Herkenbare uitingsvormen van kerk-zijn zoals vieringen ontstaan mogelijk pas in een later stadium, als een uitkomst van die verkenningstocht. Gedurende de reis kan echter al bij mensen het gevoel ontstaan 'deze plek is waar twee of drie in Jezus' naam bijeen zijn, dit is voor mij "kerk"'. Het kan gebeuren dat mensen vanuit deze gemeenschap het initiatief nemen om opnieuw op reis te gaan om met nieuwe reisgenoten het Evangelie te verkennen.

Het model van de pioniersreis is dus geen (lineair) stappenplan, maar een (cyclische) routekaart waarop verschillende activiteiten elkaar overlappen, elkaar opvolgen en elkaar verdiepen. Zo is bijvoorbeeld luisteren een onderstroom die de hele reis van belang blijft, en niet alleen in de beginfase belangrijk is. Op deze manier ontstaan vormen van kerk-zijn die toegesneden zijn op en ontwikkeld zijn met de mensen die onderweg zijn aangehaakt.

Protestants pionieren in Nederland leidt tot spannende vragen. Want in (delen van) de protestantse traditie aarzelen we soms over onze motieven. Het imago van zieltjes winnen werpen we het liefst verre van ons, en we zeggen liever ook niet openlijk dat we op zoek zijn naar nieuwe leden. Toch ontdekken we ook dat we iets te zeggen hebben: het christelijk geloof brengt vrijheid en verdieping in je leven. Maar hoe zeg je dat op een manier die uitnodigt in plaats van uitsluit; die vrij is, maar niet vrijblijvend? Zie je het *rappen* van Psalm 23 in straattaal⁷ als een kans om God dichtbij te brengen voor jongeren in een Rotterdamse achterstandswijk? Kun je het Avondmaal vie-

7 Zie www.straatbijbel.nl.